

НАЦІЄТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПУБЛІЦИСТИКИ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО ДОБИ УЦР В КОНТЕКСТІ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ

Романцова Наталя

Аналізується націєтворчий потенціал публіцистичної діяльності М. Грушевського часів УЦР. Розглядається вплив його публіцистики тієї доби в контексті історичної пам'яті. Досліджуються ідеї поєднання націєтворення та державотворення, сформульовані в публіцистичних працях вченого, які становлять інтерес для сучасного українського суспільства.

Ключові слова: націєтворення, державотворення, публіцистика М. Грушевського, історична пам'ять.

Пострадянський період історії України характеризується складними суспільними процесами розбудови незалежної Української держави, в якій відбувається поєднання націєтворення та державотворення. У цих важливих процесах особливе місце посідає національна історія, яка є одним із засобів «легітимізації суверенного існування нації та держави» [13, 5].

Розглядаючи українську сучасність, мимоволі звертаємося до думки М. Грушевського: «...перегорнувши поживклі від часу картки нашого національного життя, ми знайдемо в них слова, які здаються немов нині написаними...» [6, 8]. Публіцистична творчість Михайла Сергійовича часу його керівництва Українською Центральною Радою (УЦР) містить великий націєтворчий потенціал, адже в той період спостерігався апогей політичної діяльності Михайла Сергійовича і в його особі повною мірою поєдналися вчений та політик. У публіцистиці М. Грушевського революційної доби відобразилися не просто його особисті політичні погляди, а осмислені головою УЦР історичні завдання українського народу.

Політична ситуація, яка склалася в Україні тієї революційної доби, наклала свій відбиток на науково-публіцистичну діяльність М. Грушевського, який виявив себе як майстер цього жанру. Праці голови УЦР, написані під час гострих політичних подій протягом періоду з березня 1917 по квітень 1918 р., публікувалися на сторінках періодичних видань «Нова рада», «Народна воля», «Літературно-науковий вістник». На початку революції публіцистичні статті Михайла Сергійовича «Вільна Україна», «Якої ми хочемо автономії і федерації», «Хто такі українці і чого вони хочуть», «Звідки пішло українство і до чого воно йде» видавалися великими накладами окремими брошурами за доступною ціною.

В. Верстюк відзначає дві політичні функції, які виконувала публіцистика М. Грушевського. З одного боку, «видавана масовими тиражами, вона виявилась чудовим агітаційно-пропагандистським матеріалом для широкого загалу, який ... потребував освідомлення і чіткого визначення нагальних завдань моменту». З іншого боку, публіцистична творчість Михайла Сергійовича «була не

менш, а, можливо, і більш важливою: голові Центральної Ради одночасно доводилось виступати і організатором (лідером) українського національно-визвольного руху, і його теоретиком...» [1, 282, 283].

Сучасні українські історики В. Верстюк, Р. Огірко, С. Плохій, В. Тельвак та інші не тільки ретельно проаналізували праці М. Грушевського, але й підкреслили, що у публіцистичних статтях Михайла Сергійовича з національних питань проглядалася трансформація поглядів щодо цієї проблеми [1; 2; 12; 13; 15].

Аналізуючи націєтворчий потенціал публіцистики Михайла Грушевського доби УЦР, необхідно зазначити системність поглядів вченого та політика, а також трансформацію історичної пам'яті, яка простежувалася, порівнюючи з його попередніми працями. Голова УЦР, керуючись своїм науковим досвідом вченого-історика, у своїх публіцистичних творах того часу формулював основні ідеї українського націєтворення.

Михайло Сергійович звернув увагу на формування української ідентичності, територію проживання українців, їхню самоназву, мову, культуру [5, 166; 10, 152, 157, 160], наголошуючи, що це самобутній народ. М. Грушевський пов'язував з українцями Русь, козацтво і розрізняв українців та малоросів [10, 152, 153]. На думку вченого, українці та їхні предки живуть на своїй землі «не менше, як півтори тисячі літ». Предками українців Михайло Грушевський вважав «племена східнослов'янські, від котрих пішли наші українці» наприкінці IV ст. [5, 167].

У праці «Звідки пішло українство і до чого воно йде» М. Грушевський приділив велику увагу формуванню «нового українства» як важливого чинника націєтворення. Вчений вважав, що громадський і церковний культурний рух XVI ст. «був першим відродженням українського громадянства», провів його зв'язок з Київською Руссю, а, з іншого боку, з українським рухом XIX ст. Важливе місце у цьому процесі вчений відвів козацтву та Гетьманщині [5, 168]. Водночас було зазначено, що «козацька Гетьманщина задержала де в чім тільки демократичні порядки, але в відносинах економічних (хазяйських) і соціальних (громадських) вона відійшла від демократичності» [5, 169].

Особливу увагу звернув Михайло Сергійович на період із середини XVII до початку XX ст., коли «українське політичне життя оберталось коло відносин» з «Московсько-Російською державою» [5, 169]. Її вчений назвав «російським спрутом», який «цупко тримав свою здобич», наголошуючи, що царський уряд використовував «кожду внутрішню незгоду в українському громадянстві», привів його до «поневолення» [4, 6].

У добі російського поневолення України М. Грушевський виділив початок національного відродження «від її оновлення літературного, вважаючи за граничний камінь з цього погляду вихід „Енеїди” Котляревського 1798 року», а також Кирило-Мефодіївське братство, від якого бере свій початок «нова Україна» [3, 51, 52].

В умовах Української революції Михайло Сергійович як голова УЦР поєднував ідеї націєтворення та державотворення в Україні. На його думку, в цей революційний час продовжувалася справа кирило-мефодіївців [3, 55]. На початку революції М. Грушевський вказував на необхідність «утворити широку національно-територіальну автономію України в складі Федеративної Російської Республіки», вважаючи, що цей новий устрій сприятиме демократичному оновленню країни [11, 137]. Вчений звернув увагу на необхідність «домагання українського навчання в школі, допущення української мови в урядуванні, суді і церкві – на лінії, де українські маси стрічаються з культурою, громадською і державною організацією» [8, 13, 14].

Ідеї «широкої автономії України з державними правами українського народу, на думку Михайла Сергійовича, мала реалізувати Українська Народна Республіка, проголошена III Універсалом УЦР у листопаді 1917 р. Але російська влада ігнорувала українські інтереси, серед українців це викликало «глибоку зневіру до російської поступовості і демократії» [8, 14]. Оскільки більшовицька Росія розпочала війну проти УНР, то неминуче постало питання про самостійність України, яка була проголошена у січні 1918 р. В умовах російського військового вторгнення М. Грушевський вважав, що «в такій страшній боротьбі треба бути свободним і не зв'язаним!» [9, 97].

Короткий огляд обраної теми свідчить про те, що видатний український історик, державний діяч М. Грушевський у революційну добу творення «нової України», спираючись на дослідження історичної пам'яті українців, чітко сформулював основні ідеї націєтворення нашого народу, поєднавши їх із процесом державотворення в Україні. Теоретична спадщина Михайла Сергійовича у цих питаннях становить великий науковий та практичний інтерес для сучасної Української держави. Ці питання потребують подальшої уваги дослідників.

Джерела та література

1. Верстюк В. Михайло Грушевський: політична публіцистика 1917 року. *Український історик*. 2002. № 1–4. С. 280–289.
2. Верстюк В. Доба Центральної Ради в публіцистичній спадщині М. Грушевського. *Грушевський М. С. Твори: у 50 т. / редкол.: П. Сохань та інші. Т. 4. Кн. I: Серія «Суспільно-політичні твори (доба Української Центральної Ради березень 1917 – квітень 1918)»*. Львів: Світ, 2007. С. V–XVI.
3. Грушевський М. С. В сімдесяті роковини кирило-методіївської справи. *Грушевський М. С. Твори: у 50 т. / редкол.: П. Сохань та інші. Т. 4. Кн. I: Серія «Суспільно-політичні твори (доба Української Центральної Ради березень 1917 – квітень 1918)»*. Львів: Світ, 2007. С. 51–55.
4. Грушевський М. С. Велика хвиля. *Грушевський М. С. Твори: у 50 т. / редкол.: П. Сохань та інші. Т. 4. Кн. I: Серія «Суспільно-політичні твори (доба Укра-*

- їнської Центральної Ради березень 1917 – квітень 1918)». Львів: Світ, 2007. С. 6–7.
5. Грушевський М. С. Звідки пішло українство і до чого воно йде. *Грушевський М. С. Твори: у 50 т. / редкол.: П. Сохань та інші. Т. 4. Кн. І: Серія «Суспільно-політичні твори (доба Української Центральної Ради березень 1917 – квітень 1918)»*. Львів: Світ, 2007. С. 166–180.
 6. Грушевський М. С. З старого і нового. *Грушевський М. С. Твори: у 50 т. / редкол.: П. Сохань та інші. Т. 4. Кн. І: Серія «Суспільно-політичні твори (доба Української Центральної Ради березень 1917 – квітень 1918)»*. Львів: Світ, 2007. С. 8–10.
 7. Грушевський М. С. Народностям України. *Грушевський М. С. Твори: у 50 т. / редкол.: П. Сохань та інші. Т. 4. Кн. І: Серія «Суспільно-політичні твори (доба Української Центральної Ради березень 1917 – квітень 1918)»*. Львів: Світ, 2007. С. 18–19.
 8. Грушевський М. С. Повороту нема. *Грушевський М. С. Твори: у 50 т. / редкол.: П. Сохань та інші. Т. 4. Кн. І: Серія «Суспільно-політичні твори (доба Української Центральної Ради березень 1917 – квітень 1918)»*. Львів: Світ, 2007. С. 13–14.
 9. Грушевський М. С. Українська самостійність й її історична необхідність. *Грушевський М. С. Твори: у 50 т. / редкол.: П. Сохань та інші. Т. 4. Кн. І: Серія «Суспільно-політичні твори (доба Української Центральної Ради березень 1917 – квітень 1918)»*. Львів: Світ, 2007. С. 96–97.
 10. Грушевський М. С. Хто такі українці і чого вони хочуть. *Грушевський М. С. Твори: у 50 т. / редкол.: П. Сохань та інші. Т. 4. Кн. І: Серія «Суспільно-політичні твори (доба Української Центральної Ради березень 1917 – квітень 1918)»*. Львів: Світ, 2007. С. 152–164.
 11. Грушевський М. С. Якої ми хочемо автономії і федерації. *Грушевський М. С. Твори: у 50 т. / редкол.: П. Сохань та інші. Т. 4. Кн. І: Серія «Суспільно-політичні твори (доба Української Центральної Ради березень 1917 – квітень 1918)»*. Львів: Світ, 2007. С. 137–150.
 12. Огірко Р. Михайло Грушевський і проблема федералізму в Україні у 1917–1920 роках. *Михайло Грушевський: збірник наукових праць і матеріали Міжнародної ювілейної конференції, присвяченої 125-й річниці від дня народження Михайла Грушевського*. Львів: «НТШ», 1994. С. 60–67.
 13. Плохій С. Великий переділ. Незвичайна історія Михайла Грушевського. Київ: Критика, 2011. 599 с.
 14. Політика історичної пам'яті в контексті національної безпеки України: аналіт. Доповідь / за заг. ред. В. М. Яблонського. Київ: НІСД, 2019. 144 с.
 15. Тельвак В. В. Творчість Михайла Грушевського революційної доби: тексти і контексти. *Революція, державність, нація: Україна на шляху самостве-*

дження (1917–1921 рр.): матеріали Міжнар. наук. конф. (м. Київ 1–2 червня 2017 р.) / упоряд. В. Верстюк та ін. Київ; Чернігів: Сіверський центр післядипломної освіти, 2017. С. 155–170.

ФОРМУВАННЯ ОБРАЗУ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ У ВИЗВОЛЬНІЙ БОРОТБІ НА НАДДНІПРЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ (КІНЕЦЬ 1917–1919 РР.)

Ковальова Наталія

Проаналізовано сприйняття українським суспільством образу «київських» Січових Стрільців в умовах Української революції на Наддніпрянщині. Джерельною базою дослідження виступають спогади Січових Стрільців та українських громадських діячів.

Ключові слова: Січові Стрільці, УСС, галичани, наддніпрянці.

На відміну від легіону УСС, діяльність якого популяризувала Пресова квартира, період боротьби січовиків на Наддніпрянщині не був таким романтичним і оприлюдненим. Багато полонених галичан-українців, зокрема молодь, з падінням Російської імперії залишилися на Наддніпрянщині. Вони сподівалися вибороти власну державність, воюючи за неї на території Наддніпрянщини у 1917–1919 рр. під гаслом «Через Київ до Львова!». Наддніпрянці у цей час прагнули пройти шлях «Через Київ до самостійності!». Так спільна мета об'єднала вихідців з Австро-Угорської імперії та підданих уже поваленої Російської імперії.

Для Наддніпрянщини Січові Стрільці були чужинцями («австріяки», «австрійці» тощо). Кістяк Галицько-Буковинського Куреня Січових Стрільців, заснованого у листопаді 1917 р. (пізніше – полк СС), складали військовополонені-галичани, які раніше служили в австро-угорській армії та легіоні УСС (становили 3/4 особового складу) [6, 71]. Четверту частину Куреня склало патріотично налаштоване місцеве населення, яке проходило відповідний військовий вишкіл за австрійськими статутами (як восени 1917 р., так і восени 1918 р.). Для січовиків організовувалися культурно-освітні заходи: діяли курси для неграмотних, читальні й бібліотеки, вони відвідували столичні театри, читали газети, вели політичні дискусії [6, 68]. У самому Києві Січові Стрільці відчували як вороже ставлення з боку проросійського населення (називало їх «сукіними синами» – за літерами «СС» на відзнаках), так і підтримку від української громади [3, 18–19].

Після встановлення Гетьманату П. Скоропадського січовики розійшлися по всій Україні: наддніпрянці подалися до своїх домівок, частина галичан у селах проводила підпільну агітацію проти гетьманської влади. Найбільше січовиків зібралось у Запорізькій бригаді полковника О. Натієва. Січовики намагалися не